

АГРОЕКОЛОГІЯ ТА ЗБАЛАНСОВАНЕ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ: НЕТРАДИЦІЙНЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ВИРОБНИЦТВО

Третяк Н.А., кандидат економічних наук

e-mail: tretiaknatalia@ukr.net

Сакаль О.В., доктор економічних наук, с.н.с.

e-mail: o_sakal@ukr.net

Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»

Сільськогосподарські угіддя України займають більшу половину земель – 69% (41,5 млн га), з яких орні землі (рілля) складають – 78%, що становить 54% території країни. В той час як для Європи та країн ЄС цей показник у середньому складає 27%. Україна входить до групи країн світу із найбільшою площею сільськогосподарських земель. Крім того, вважається, що українські землі відносяться до одних із найпродуктивніших у Європі, що у поєднанні з помірно континентальним кліматом зумовлює потенційно високий рівень сільськогосподарського виробництва. Однак, в умовах глобальних проблем людства, а саме: зміна клімату, деградація земель, скорочення площ придатних до вирощування сільськогосподарських культур, перед світовою спільнотою та Україною зокрема, постає завдання максимально раціонально та ефективно використовувати свій земельно-ресурсний потенціал, зокрема земель сільськогосподарського призначення для теперішніх і майбутніх поколінь.

Зазначимо, що найпоширенішими культурами для вирощування за усіма категоріями господарств в Україні є зернові та олійні (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика посівних площ сільськогосподарських культур за категоріями господарств станом на 2017 рік в Україні

Назва сільськогосподарських культур	Господарства усіх категорій		Сільськогосподарські підприємства		у тому числі фермерські господарства		Господарства населення	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Культури с/г	27585,2	100,0	19259,3	100,0	4299,3	100,0	8325,9	100,0
Культури зернові та зернобобові	14623,6	53,0	10573,1	54,9	2359,9	54,9	4050,5	48,6
Буряк цукровий фабричний	316,1	1,1	296,6	1,5	22,2	0,5	19,5	0,2
Культури олійні, у т. ч.:	8917	32,3	7653,3	39,7	1830	42,6	1263,7	15,2
соняшник	6033,7	21,9	4953,6	25,7	1253,3	29,2	1080,1	13,0
соя	1999,8	7,2	1837	9,5	399,6	9,3	162,8	2,0
Картопля	1323,2	4,8	17,8	0,1	5,8	0,1	1305,4	15,7
Культури овочеві відкритого ґрунту	439,2	1,6	30,2	0,2	7,6	0,2	409	4,9
Культури баштанні продовольчі	70,2	0,3	4,1	0,0	2,6	0,1	66,1	0,8
Коренеплоди кормові	205,7	0,7	0,4	0,0	0,1	0,0	205,3	2,5
Кукурудза кормова	286,1	1,0	265,3	1,4	20,8	0,5	20,8	0,2
Трави однорічні	353,3	1,3	106,7	0,6	11,3	0,3	246,6	3,0
Трави багаторічні	955,1	3,5	269,7	1,4	32,2	0,7	685,4	8,2
Насадження культур плодових та ягідних ^{1,2}	225,5	0,8	67	0,3	15,2	0,4	158,5	1,9
Виноградники ¹	43,5	0,2	30,6	0,2	2,8	0,1	12,9	0,2
Хмільники ¹	0,5	0,0	0,5	0,0	0,1	0,0	0	0,0

Примітки: ¹ Загальна площа. ² Без урахування площі ягідників у міжряддях садів.

Джерело: опрацьовано за даними Державної служби статистики України.

Водночас, у світі та останнім часом в Україні усе більше уваги приділяється органічному / нетрадиційному землеробству, що продиктовано завданням максимально раціонально та ефективно використовувати обмежені як за площею, так і за продуктивністю земельні ресурси, шляхом екологічної модернізації (екомодернізації) сільськогосподарського виробництва й аграрного сектору загалом.

Вирішення проблеми агроєкології та збалансованого землекористування, зокрема екологізації сільськогосподарських земель, одночасно і їх капіталізації, вбачаємо тільки при зміні моделі сільськогосподарського виробництва. А саме через трансформацію старої моделі (яка обумовлює збільшення сільськогосподарського виробництва за рахунок застосування широкої хімізації вирощування традиційних культур), на нову (імплементація еко-інноваційних технологій у використанні сільськогосподарських земель, а саме вирощування нетрадиційних більш дохідних і екологічно безпечних культур, зокрема маржинальних, в тому числі нішевих культур).

Характерною рисою нішевих культур є те, що на сьогодні – це малорозвинений ринок, де попит перевищує пропозицію, оскільки низька конкуренція, досить високі закупівельні ціни та високий рівень дохідності. Ця закономірність має особливо яскравий прояв на невеликих за площею земельних ділянках під такими культурами. Для українських умов притаманні наступні типові нішеві культури як льон, часник, ягоди, а також екзотичні або традиційні, однак малопоширені, злаки (просо, сорго, спельта, жито тощо), бобові, органічні продукти. Низка з перелічених культур були традиційними для вітчизняного сільського господарства до середини 1990-х років.

Аналізуючи світовий ринок сільськогосподарського виробництва, то помітно, що останніми роками значними темпами зростає попит на сорго, горох, квасолю, нут, часник, мед (рис. 1).

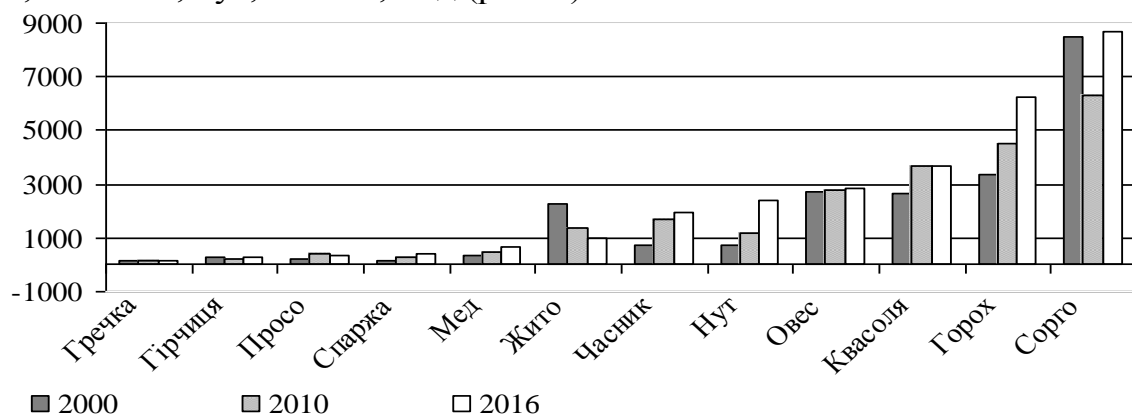

Рисунок 1. Експорт нішевих сільськогосподарських продуктів у світі, тис. т
Джерело: побудовано за даними FAOSTAT.

Дещо іншу тенденцію демонструє експорт основних нішевих сільськогосподарських культур України (табл. 2). Аналіз українського ринку сільськогосподарського виробництва показує, що основними досліджуваними культурами на експорт є горох, сорго, насіння льону. Попри це досить високу закупівельну ціну мають часник, нут, насіння гірчиці, квасоля, сочевиця, гречка

де ціна коливається від 580,3 до 1 665,3 дол. США за тону. Це дозволяє зробити висновок про збільшення посівних площ під культури, на які є попит в світі.

Таблиця 2. **Експорт основних нішевих сільськогосподарських культур в Україні за 2017 рік [1]**

Назва культур	Обсяг, т	Ціна, дол. США
Горох	561300,5	238,7
Сорго	148272,6	145,8
Насіння льону	56919,2	340,7
Жито	25040,9	155,2
Насіння гірчиці	23029,8	715,1
Квасоля	11269,6	582,9
Овес	11015,7	158,7
Нут	7507,8	757,2
Сочевиця	1843,9	580,3
Гречка	511,2	573
Часник	238,6	1665,3

Особливу роль вирощування нішевих культур набуває у пост-COVID періоді розвитку сільського господарства, адже передбачається не тільки задоволення суспільного попиту і в здоровому довкіллі через впровадження природозберігаючих екомодернізаційних технологій, але й специфічних сільськогосподарських культурах, низка з яких є лікувальними. Так, останнім часу дуже перспективним стало вирощувати лікарські рослини, оскільки сфера їх застосування постійно розширюється. Серед прибуткових лікарських рослини в Україні є: родіола рожева, зозулинець плямистий, астрагал шерстистоквітковий, лапчатка біла, молочай, волошка синя, розмарин, закупівельна ціна на які коливається від 10 до 180 дол. США за кілограм [2]. Незважаючи на те, що налагодження успішного бізнесу, пов'язаного з лікарськими рослинами, є новітньою практикою для територіальних громад, однак вже розроблено інвестиційні проекти, наприклад, будівництво медбіотехнічного парку у Закарпатській області.

Нетрадиційне сільськогосподарське виробництво у формі вирощування нішевих культур, сприяє не тільки підвищенню доходності землекористування, а й нарощенню його вартості (капіталізації) через застосування, зокрема, екологічної модернізації. Важливим соціально-економічним ефектом також є те, що таке виробництво перспективне не тільки для агропідприємств, а й для малих суб'єктів господарювання, зокрема для господарств населення та фермерських господарств.

Література:

1. Удова Л.О., Прокопенко К.О. Нішеві культури – нові перспективи для малих суб'єктів господарювання в аграрному секторі. *Економіка сільського господарства*. 2018. № 3. С. 102–117.

2. Лавникевич Д. Заработать на траве. Почему мяту выращивать выгодней, чем пшеницу. URL: <https://www.dsnews.ua/agro/zarabotat-na-trave-pochemu-myatu-vyrashchivat-vygodnee-chem-04032019110000>.